

Funktionsnedsättning och våld

Användarhandledning och talarstöd

Denna publikation skyddas av upphovsrättslagen. Vid citat ska källan uppges. För att återge bilder, fotografier och illustrationer krävs upphovspersonens tillstånd.

Publikationen finns som pdf på Socialstyrelsens webbplats. På begäran kan vi ta fram publikationen i ett alternativt format för personer med funktionsnedsättning. Skicka frågor om alternativa format till alternativaformat@socialstyrelsen.se.

Artikelnummer: 2025-10-9878

Publicerad: www.socialstyrelsen.se, oktober 2025

Innehåll

Målgrupp, syfte och hur materialet kan användas.....	4
Målgruppen.....	4
Syftet	4
Hur materialet kan användas	4
Att tänka på inför diskussionstillfället	6
Denna kunskap ska materialet ge.....	7
En högre risk att utsättas för våld.....	8
Beroende, sårbarhet, osynlighet	9
Beroende av andra.....	9
Sårbarhet.....	10
Osynlighet	10
Olika förövare, olika miljöer.....	11
Våld kan ta sig olika uttryck.....	12
Tecken på våld.....	13
Våga fråga.....	14
Fallbeskrivningar	15
Fallbeskrivning med diskussionsfrågor 1	15
Fallbeskrivning med diskussionsfrågor 2	15
Hur går vi vidare?.....	16
Tips på fördjupning.....	17
Bildstöd för att samtala om våld.....	17
Stöd till den som blivit utsatt för våld eller utsätter andra	17
Fler fallbeskrivningar	18
Fallbeskrivning med diskussionsfrågor 3	18
Fallbeskrivning med diskussionsfrågor 4.....	18
Fallbeskrivning med diskussionsfrågor 5.....	18
Fallbeskrivning med diskussionsfrågor 6.....	19

Bild 3. Målgrupp, syfte och hur materialet kan användas

- Målgrupp är medarbetare i verksamheter som ger stöd och service till vuxna personer med funktionsnedsättning.
- För den som vill ha kunskap om våld mot barn med funktionsnedsättning så finns ett tema på Kunskapsguiden: [Våld mot barn med funktionsnedsättning – Kunskapsguiden](#).
- Syftet med det här presentations- och reflektionsmaterialet är att öka kännedomen om att våld förekommer bland personer med funktionsnedsättning och att ”så ett frö” för fortsatt arbete mot våld.
- Materialet kan till exempel användas på ett enhetsmöte eller en temadag.

Målgruppen

Materialet vänder sig till personal inom verksamheter som ger stöd till personer med funktionsnedsättning och de som dessa verksamheter kan behöva samarbeta med, exempelvis individ- och familjeomsorgen, anhörigkonsulenter (eller motsvarande), hälso- och sjukvården.

Du som leder en verksamhet som ger stöd till personer med funktionsnedsättning, exempelvis på gruppboende, i daglig verksamhet eller är boendestödjare, ledsagare eller kontaktperson kan med stöd i detta material uppmärksamma att det kan förekomma våld inom er verksamhet.

Syftet

Syftet med materialet är att skapa en medvetenhet om våldsutsatthet. En viktig del i detta arbete är att ”så ett frö” – för att kunna upptäcka våld, stödja personer med funktionsnedsättning som utsätts för våld och förebygga att personer utsätter andra för våld.

Hur materialet kan användas

Förslagsvis går chefen (eller annan person i arbetsgruppen) igenom materialet vid exempelvis ett enhetsmöte eller en temadag. Bjud gärna in någon eller några som du tror att ni kan behöva samarbeta med vad gäller personer med funktionsnedsättning och våld, till exempel någon som arbetar med våld i nära relationer. Om ni vill fördjupa diskussionen i arbetsgruppen finns fler fallbeskrivningar med diskussionsfrågor i slutet av materialet. Fördjupningen kan ni förslagsvis göra vid ett eller flera kommande mötestillfällen och på så sätt hålla i gång diskussionen i arbetsgruppen om

våld mot personer med funktionsnedsättning. Det är naturligtvis också möjligt att ni ägnar en avsatt tid åt att lyfta fram och diskutera egna erfarenheter av att möta våld bland personer med funktionsnedsättning, ifall det har förekommit på er arbetsplats.

De fallbeskrivningar som utgör diskussionsexempel bygger på kunskap och erfarenheter utifrån Socialstyrelsens tidigare arbeten rörande våld mot personer med funktionsnedsättning. Syftet med exemplen är att visa att våld kan ta sig olika uttryck, utövas i olika miljöer och att den som utövar våldet kan ha olika roller i personens liv.

Att tänka på inför diskussionstillfället

I en gemensam utvecklingsprocess är det viktigt att tänka på att det är tillåtet att ha olika uppfattningar, att pröva sig fram och att överge en uppfattning för en ny under processens gång.

- Var tydlig med syftet med diskussionstillfället (om något särskilt föranlett det eller om ni exempelvis behöver utveckla er gemensamma kunskapsgrund).
- Läs gärna på innan och tänk på hur mötet kan genomföras. Om du som håller i presentationen vill läsa på lite innan: se tips på fördjupning lite längre ner i presentationsmaterialet. Där finns länkar till webbutbildning, webbplatser och utbildningsmaterial.
- Koppla gärna stöd- och diskussionsmaterialet till er verksamhet och det dagliga arbetet.
- Deltagare har ofta olika mycket förkunskap.
- Tänk på att våld är ett område som kan väcka känslor och motstånd.
- Ha en beredskap för att det kan förekomma våldsutsatthet bland medarbetarna. Det är viktigt att känna till vart man kan hänvisa om man har en kollega eller medarbetare som är utsatt eller har varit utsatt för våld. Du kan alltid hänvisa vidare till exempelvis Kvinnofridslinjen – telefonnummer 020-50 50 50. Se länkar i slutet av presentationsmaterialet.
- Avsätt gärna lite tid efter mötet för att fånga upp olika reaktioner och frågor.

Bild 4. Denna kunskap ska materialet ge

Målsättningen för arbetet med detta material är att vi i arbetsgruppen

- vet att personer med funktionsnedsättning både kan utsättas för och utsätta andra för våld
- har fått ökad kunskap om vem våldsutövaren kan vara, att det exempelvis kan vara både anhöriga och personal
- känner till att våld kan ta sig många olika uttryck och förändras över tid
- vet vilka vi kan behöva samarbeta med (både internt och externt) för att förebygga våld
- känner till tecken på våld och hur vi kan fråga om våld
- har fått möjlighet att reflektera över och diskutera området våld mot personer med funktionsnedsättning.

Tillsammans får vi – chef och medarbetare – möjlighet att börja planera för hur vi kan arbeta framöver för att upptäcka och motverka våld bland personer med funktionsnedsättning. Verksamheten kommer att ha en annan beredskap att möta situationer som handlar om våld och funktionsnedsättning.

Bild 5. En högre risk att utsättas för våld

När man sammanställer olika undersökningar om våldsutsatthet och levnadsvillkor visar det en tydlig koppling mellan funktionsnedsättning och utsatthet för fysiskt, psykiskt och sexuellt våld både i barndomen och i vuxen ålder. Generellt sett är det en större risk för kvinnor med funktionsnedsättning att utsättas för våld jämfört med män med funktionsnedsättning.

Det finns stora variationer när det gäller typ av våld, vem som utsätts och när i tid som våldet har utövats. Olika funktionsnedsättningar innebär olika förutsättningar och riskfaktorer.

Bild 6. Beroende, sårbarhet, osynlighet

Tre teman brukar återkomma när man beskriver och förklarar våld mot personer med funktionsnedsättning. Det handlar om

- beroende
- sårbarhet
- osynlighet.

Dessa kan samvariera med andra faktorer som ålder, etnicitet, sexuell läggning, socioekonomisk tillhörighet samt typ och omfattning av funktionsnedsättning.

Bild 7. Beroende av andra

Beroende av andra är en av de faktorer som brukar lyftas fram när man pratar om risken för personer med funktionsnedsättning att utsättas för våld.

Många är extra beroende av andra för att få sin vardag att fungera. Det innebär en risk att både utsättas för aktiva våldshandlingar och försummelse.

Försummelse kan till exempel vara

- att inte få hjälp med mat, hygien, ta sin medicin
- att inte få tillgång till de hjälpmedel man behöver.

Långvarigt beroende av hjälp med hygien och att klä på och av sig kan göra det svårt att bygga upp sin egen kroppsliga integritet, att förstå när en handling är ett övergrepp.

Beroendet kan också innebära en risk att utsättas för upprepat våld.

Bild 8. Sårbarhet

Sårbarhet är en annan faktor som brukar nämnas för att beskriva den högre risken för personer med funktionsnedsättning att utsättas för våld. Man kan ha svårare att

- undvika våld
- skydda sig mot våld
- berätta vad som hänt
- ta tillvara sina rättigheter.

Unga med intellektuell funktionsnedsättning är särskilt sårbara för att utsättas för våld av närstående och av hedersrelaterat våld och förtryck. De är i mycket stor utsträckning beroende av nära anhöriga. Beroendet gör det svårare för dem att söka hjälp. Funktionsnedsättningen gör det också svårare att sätta ord på sina upplevelser och reflektera över sin situation. Att överhuvudtaget definiera det de utsätts för som övergrepp kan också vara svårt.

Bild 9. Osynlighet

Osynlighet är ytterligare en faktor som brukar lyftas fram. Osynligheten kan handla om att fokus riktas mot funktionsnedsättningen och att omgivningen därför inte ser att övergrepp förekommer. Den som utsatts för våld har svårt att bli trodd. Den som utsatts kan ibland själv ses som problemet, det kan särskilt gälla vid intellektuella eller psykiska funktionsnedsättningar.

Ett annat exempel på osynlighet är när brottsliga handlingar, såsom våld, beskrivs som ”missförhållanden” eller ”brister” i verksamheten och blir vårdfrågor i stället för rättsliga frågor.

Bild 10: Olika förövare, olika miljöer

Våld mot personer med funktionsnedsättning kan förekomma i olika miljöer – i bostaden, på den dagliga verksamheten, i skolan, i färdtjänstbilen, utomhus, på internet.

Den som utövar våldet kan ha olika roller personens liv. Det kan exempelvis vara en sambo, förälder, granne, personal, färdtjänstchaufför eller god man.

Många personer med funktionsnedsättning har anhöriga som står för stora stödinsatser. Inom anhörigvården kan våld förekomma.

Bild 11. Våld kan ta sig olika uttryck

Våld kan ta sig många olika uttryck, utöver det fysiska våldet.

- **Psykiskt våld** kan vara hot, tvång, trakasserier, glåpord och förlöjliganden. Det kan också handla om kontroll, social isolering och begränsningar och att bli vilseledd.
- **Sexuellt våld** kan innebära olika former av sexuellt påtvingade handlingar såsom samlag utan samtycke, sexuella trakasserier och användning av ett sexuellt kränkande språk.
- **Latent våld** innebär att den som utsätts lever med en ständig rädsla eller oro för våld. Våldet kan vara ilska eller aggressivitet som visar sig i förövarens kroppshållning och kroppsuttryck och upplevs som hot.
- **Försummelse** kan exempelvis vara att inte få den hjälp med mat, medicin eller hygien som hon eller han behöver. Det kan också innebära att förvägras hjälp med att komma ur sängen, få för lite, för mycket, felaktig eller ingen medicin alls.
- **Funktionshinderrelaterat våld** innebär att den som utövar våld utnyttjar funktionsnedsättningen, till exempel genom att ställa rullstolen utom räckhåll, förstöra hjälpmedel, flytta möbler så att personen med synnedsättning inte kan orientera sig.
- **Ekonomiskt våld** kan utövas genom ekonomiska hot, begränsningar av gemensamma ekonomiska tillgångar eller genom att tvinga någon att utföra ekonomiska olagligheter.
- **Materiellt våld** innebär att skada eller förstöra egendom som tillhör en annan person, ofta som en form av makt och kontroll, och för att skapa rädsla.
- **Digitalt våld** är en form av våld som utövas genom digitala kanaler. Det innefattar olika typer av kränkningar, trakasserier, förnedring och social isolering. Exempel på digitalt våld är hot, spridning av intima bilder utan samtycke, övervakning och kontroll via teknologi, samt manipulation och utpressning online.

Medan det fysiska våldet ibland går att se, kan mycket av det övriga våldet vara mer osynligt och göra sig påmint genom en känsla av obehag och att något är fel.

Bild 12. Tecken på våld

Det kan finnas både fysiska och psykiska tecken på våld. Medan de fysiska tecknen kan vara lättare att upptäcka, så kan det vara svårare att identifiera psykiska tecken. Dessa kan handla om:

- ändrat beteende, till exempel att personen drar sig undan och inte vill delta i sociala aktiviteter eller upplevs som mer aggressiv
- att personen upplevs som rädd, nedstämd eller orolig, till exempel vid hjälp med personlig hygien.

Blåmärken eller andra märken syns på kroppen. Det kan vara svårt att avgöra vilka skador hos personen som är relaterade till funktionsnedsättningen och vilka som orsakats av våld. Därför är det viktigt att fråga hur en skada har uppkommit.

Bild 13. Våga fråga

Genom att fråga ger vi personen en chans att berätta. Vi markerar att våld inte är acceptabelt, samtidigt som vi kan få ett underlag för att hantera det våld som eventuellt förekommer eller har förekommit.

Att berätta om att vara utsatt för våld kan vara mycket svårt och omgärdat av skam. Det kan ta tid innan personen vill berätta. Men genom att fråga visar vi att vi är beredda att lyssna. Det är viktigt att samtala om detta på ett respektfullt sätt och ha gott om tid avsatt för samtalet.

Här är förslag på hur vi kan fråga.

- Jag ser att du har ett blåmärke. Hur fick du det?
- Har någon skrämt dig eller gjort dig illa?
- Du är inte som vanligt. Är det något som har hänt?
- Känner du dig trygg här?
- Har du hindrats från att använda rullstol, käpp, rullator eller annat hjälpmedel?
- Har du vägrats hjälp med att ta din medicin, komma till badrummet, komma upp ur sängen, klä dig eller få mat och dryck?

Överväg frågorna noga, särskilt om personen behöver stöd för att kunna förstå och uttrycka sig.

Fallbeskrivningar

Bild 14–15. Fallbeskrivning med diskussionsfrågor 1

Läs igenom fallbeskrivningen om Sally.

Bild 16. Diskussionsfrågor

- Hur skulle du gå vidare i den uppkomna situationen om du var enhetschef?
- Ska vi respektera Sallys önskemål om att få vara ifred eller hur kommer vi vidare?
- Vilka fler skulle kunna involveras? Är kontaktpersonerna på Sallys och Josefs gruppboheter en möjlig väg?
- Hur kan vi stödja Sallys arbetskamrater som mår dåligt och är oroad över situationen med Sally och Josef?

Bild 17–18. Fallbeskrivning med diskussionsfrågor 2

Läs igenom fallbeskrivningen om Ada.

Bild 19. Diskussionsfrågor

- Hur skulle du gå vidare och agera i den uppkomna situationen om du var enhetschef?
- Hur skulle du bemöta den aktuella assistenten?
- Vilket stöd tänker du att Ada behöver med anledning av det som hänt?
- Vad kan du göra? Vilka andra kan finnas som stöd?
- Vilket stöd tänker du att övriga assistenter behöver i den uppkomna situationen?

Bild 20: Hur går vi vidare?

Diskutera och skriv gärna ner vad ni kommer fram till.

- Hur kan vi arbeta framöver för att förebygga och upptäcka att våld förekommer?
- Behöver vi mer kunskap – vem behöver vad? Tips på fördjupning finns i presentationsmaterialet.
- Finns det någon i vår organisation eller kollegor i andra verksamheter som vi kan bjuda in för att lära oss mer?
- Vilka behöver vi samarbeta med och vem ansvarar för att skapa de samarbetsvägar som behövs och att de fungerar? Tänk på olika professioner, både internt och utanför er organisation
- Hur kan vi göra för att hålla denna fråga aktuell? Är en möjlighet till exempel att med jämna mellanrum ta upp ämnet våld på vårt enhetsmöte eller motsvarande tillfälle?
- Vad är nästa steg? Sammanfatta: vad som ska göras och vem som ska göra vad.
- När ska vi följa upp det vi kommer fram till? Vem tar ansvar för uppföljningen?

Bild 21–23. Tips på fördjupning

På dessa sidor finns tips på fördjupning i form av utbildningsmaterial, webbutbildningar med mera.

Bild 24. Bildstöd för att samtala om våld

Här finns tips på bildstöd för att kunna samtala om våld.

Bild 25. Stöd till den som blivit utsatt för våld eller utsätter andra

Flera aktörer ger stöd till våldsutsatta och till personer som vill sluta utöva våld. Här är tips på vart man kan vända sig.

Bild 26. Fler fallbeskrivningar

Här följer ytterligare fallbeskrivningar. Ni avgör själva hur ni vill ta er an dessa – ifall ni önskar diskutera alla eller fokusera på någon eller några som är särskilt relevanta för er verksamhet.

Bild 27–28. Fallbeskrivning med diskussionsfrågor 3

Läs igenom fallbeskrivningen om Alexandra.

Bild 29. Diskussionsfrågor

- Vad tror du att boendepersonalen har bevittnat vid besöket hos Alexandra?
- Hur skulle du som personal gå vidare i den uppkomna situationen?
- Hur skulle du agera om du var enhetschef?
- På vilket sätt kan man stödja och hjälpa Alexandra?

Bild 30–31. Fallbeskrivning med diskussionsfrågor 4

Läs igenom fallbeskrivningen om Jacob.

Bild 32. Diskussionsfrågor

- Hur skulle du som personal agera i den uppkomna situationen om du såg Jacobs blåmärken?
- Hur skulle du agera om du var enhetschef för att ta reda på vad som hänt?
- Hur skulle ni tillsammans gå vidare utifrån den uppkomna situationen?

Bild 33–34. Fallbeskrivning med diskussionsfrågor 5

Läs igenom fallbeskrivningen om Maria.

Bild 35. Diskussionsfrågor

- Hur skulle du beskriva Marias situation? Vad är det hon är utsatt för?
- Om du var Marias ledsagare eller boendestödjure, hur skulle du då kunna agera?

Bild 36–37. Fallbeskrivning med diskussionsfrågor 6

Läs igenom fallbeskrivningen om Robin.

Bild 38. Diskussionsfrågor

- Hur skulle personalen i gruppboenden kunna agera i denna akuta situation? Både för att hjälpa Robin och för att förhindra att personal och medboende utsätts för fysiskt våld.
- Kan Robin och personalen få stöd via psykiatri, habilitering eller andra insatser runt detta med aggressivitet och utmanande beteende?
- Kan kontakter och samverkan med Robins skola ge något?
- Kan ni se alternativa lösningar i den uppkomna situationen?

Funktionsnedsättning och våld (artikelnr 2025-10-9878)
kan laddas ner från socialstyrelsen.se/publikationer.